

Inn i et nytt tiår

Taler

Jan P. Syse

Dato

1 januar 1990

Sted

NRK radio og fjernsyn

Omstendigheter

Nyttårstale

1 Frihet ruller over Europa.

Også vi har kjempet for vår frihet. Det tok fem år å gjøre landet til vårt eget igjen. Øst-Europas folk har vært under åket i mer enn 40 år. De har vært
5 okkupert av en fremmed ideologi, av kommunismen. Nå rister de undertrykkelsen og undertrykkerne av seg.

Vi er øyenvitner til det som skjer. Men vi er også deltagere. For det er vår sak. Vi ser at overalt, fra Budapest til Bucuresti, fra Rostock til Riga, står det om
10 begreper som er våre begreper. Om rett og galt, godt og ondt.

I vår daglige misnøye med alt som er skakt og skjevt, opplever vi dette: at vår samfunnsform er forbilde for andre. Landene i Øst-Europa søker frihet. Og de søker garantier mot å falle tilbake i ufrihet. Garantiene finner de i maktdeling, i
15 rettssikkerhet, i frie valg, i spredning av eiendomsrett, i personlig råderett. Der finner de også veien til en økonomi som virker.

Det er en god tanke å ta med seg, at våre samfunn kan inspirere andre. Ikke slik at det skal gjøre oss selvtilfredse. Men vi blir oss mer bevisst hvilken grunn vi selv
20 bygger på. Det er ikke «vestlige» mot «østlige» ideer. Det er ideer som har appell til alle mennesker: Fremfor alt at staten må ha sine grenser, at det må være en privat sfære av åndelige og materielle verdier som individet har eiendomsrett til, og som politiske makthavere ikke har lov til å trampe inn i. Det er når makten er delt, at mennesket er fritt.

25

Det tiåret vi nå forlater, er et vendepunkt i Europas historie. Vi gikk inn i 1980-årene med sovjetiske styrker på marsj over grensene til Afghanistan. I dag blir

30 Muren brutt opp, piggtrådsperringer rullet vekk, regimer veltet. Inntil for noen dager siden hadde vi et håp om at 1989 skulle bli den fredelige revolusjonens år i Europa. Slik ble det ikke. Det rumenske folk måtte betale en høy pris for å riste tyranniet av seg.

35 Olav Duun sa det slik: «Verda ville blitt fattigare om det ikkje fanst nokon som våga meir enn dei fekk att.»

Vi tar nå avskjed med etterkrigstiden. Det såret som har ligget der åpent, på tvers av vårt kontinent, er i ferd med å leges. Europa vokser sammen og kan igjen bli fritt og helt.

40 Slike historiske øyeblikk kommer ikke av seg selv. De skapes av enkeltmennesker, av en Sakharov, en Walesa og en Havel, som gjennom sin moralske autoritet og styrke viser vei for andre. Men de skapes først og fremst av folkene selv som gjør opprør mot ensretting og undertrykkelse.

45 I dag, 1. januar 1990, starter gjenoppbyggingens tiår. Nå skal vår egen politikk og troverdighet stilles på prøve. Et medlem av den sovjetiske nasjonalforsamlingen uttalte at han følte seg som en murer uten arbeidstegninger. Vi må - hver på vårt vis - bidra til arbeidstegningene. Og vi må
50 ta del i det praktiske arbeidet.

Etter 40 år har statskommunismen brutt sammen, moralsk, politisk og økonomisk. Det er på denne bakgrunn at vi må mobilisere kreftene, sammen med andre vestlige land.

55 Humanitær hjelpeinnsats er i gang. Regjeringen vil samarbeide med norske bedrifter for å bidra til oppbygging av moderne næringsliv i de østeuropeiske landene. Vi vil søke samarbeid med universitets- og forskningsmiljøer om overføring av kompetanse og kunnskaper.

60 Jeg vil oppfordre norsk samfunnsliv til aktiv deltagelse. Frie valg skal forberedes. En kritisk og mangfoldig presse skal bygges opp. Ny teknologi skal tas i bruk. Sist, men ikke minst: De mange frivillige organisasjonene i vårt land kan knytte et nettverk av kontakter mellom enkeltmennesker i øst og vest.

65 Den militære trusselen i Europa er blitt mindre. Men miljøtrusselen vokser.

Katastrofeområdene blir stadig større, særlig i land som Øst-Tyskland, Polen, Tsjekkoslovakia, Sovjetunionen. Det er nå - når gjenoppbyggingen tar til - at miljøet får en ny sjanse. Åpningen i øst gir mulighet til å gripe fatt i denne trusselen med større kraft.

I året som kommer, vil Norge oppta forhandlinger med Det europeiske fellesskap om et utvidet samarbeid, sammen med de andre EFTA-landene. Vi ønsker å delta i det arbeidet som pågår med å bygge et nytt Europa. Et slikt utvidet samarbeid betyr ikke at vår nasjonale tilhørighet blir svakere. Det er i møte med andre vi kan utvikle vår egenart og bidra til det mangfold som er Europas styrke og kjennetegn.

1990-tallet kan bli Europas tiår, en oppfyllelse av den visjon Arthur Koestler hadde da han som en «tvilende europeer» dro til Japan og India. Han dro med en pilegrims sinnelag, men han avsluttet reisen slik:

«Jeg begynte min reise i sekk og aske og kom tilbake temmelig stolt over å være europeer. Når jeg forsøker saklig å sammenligne Europa med andre kontinenter, og se hvordan Europa har møtt farer og vanskeligheter i fortiden og hva vår verdensdel har ydet til menneskehetens historie, så får jeg likevel tiltro til denne lille skikkelsen som rider på ryggen til den asiatiske okse.»

Norge er en del av denne skikkelse.

Midt i en oppbruddstid har vi behov for ankerfester. Samarbeidet med våre vestlige allierte i NATO er et slikt ankerfeste. Den vestlige alliansen er vårt viktigste redskap for gjensidig nedrustning og for trygghet i en fortsatt ustabil tid.

Utviklingen i Europa er en utfordring for oss alle. Men vi må ikke i entusiasmen over det som skjer, svekke vår innsats i fjernere verdensdeler. Det burde vekke til ettertanke at mange utviklingsland kaller 1980-årene det tapte tiår. Sammen med miljøproblemene er fattigdomsutviklingen i ferd med å bli den store trusselen mot stabiliteten og sikkerheten i vår verden. Det er mitt håp at utviklingen i Europa vil frigjøre nye ressurser som kan settes inn på disse områdene.

Midt i den europeiske omveltningprosessen skal vi i Norge markere 50-

årsminnet for overfallet i 1940.

110 1940 er en rystende historie om mental og militær uforberedthet. Men krigsårene er også en lysende beretning om fedrelandssinn og internasjonalt fellesskap.

115 Fedrelandsfølelse og fellesskapsfølelse kan aldri være reservert de store høytidelige stundene i landets liv. Det er et krav om å ta daglig medansvar, hver i det vi gjør, hver innenfor vår egen krets: Om å gi en hjelpende hånd. Om å vise varme. Om ikke å snu ryggen til når urett skjer. Om å gjøre en ekstra arbeidsinnsats. Om å spørre: Hva kan jeg gjøre med denne oppgaven som noen burde ha løst?

120 I de senere år har vi sett sterke tendenser til egoisme og personlig selvhøvdelse. Det er et internasjonalt fenomen. Men det har også kommet hit. Vi skal naturligvis hilse med glede at mennesker står på egne ben og ikke på andres. Men Henrik Ibsen viste oss forskjellen på å være seg selv og være seg selv nok. Den som krever stor personlig frihet, må også være villig til å ta stort personlig ansvar. De to ting må høre sammen hvis ikke samfunnet skal falle fra hverandre.

130 Til syvende og sist blir dette et spørsmål om moralske holdninger - om å stille krav til oss selv. Da må vi forankre liv og adferd i noe høyere enn hensiktsmessighet. I hvert enkelt individ må det være nedfelt visse overordnede, urokkelige og udiskutable forestillinger om rett og galt. Mennesket må kunne sette sitt liv inn i en høyere orden.

135 Vi må stimulere til innsats i skolen. Norge får bare en skole med kvalitet når den har preg av å være en seriøs arbeidsplass, der elevene møter krav og får hjelp til å utvikle seg lengst mulig i kunnskaper og gode arbeidsvaner. Alle de andre verdiene skolen skal fremme, er viktige - fellesskap, sosiale evner, trivsel, selvstendighet, kritisk sans. Men de står ikke i motsetning til kravet om kunnskap og ferdigheter. Personlige karakteregenskaper utvikler seg ikke på tomgang.

140 [Tidligere stortingsrepresentant for Høyre og sjefredaktør i Morgenbladet og senere i Aftenposten] Herman Smitt Ingebretsen skrev engang: «Vi ble boende langt nord i verden. Mellom oss og isen var det ingen. Men vi odlet dette landet. Vi dyrket dets jord, og der den tok slutt, pløyet vi opp havet.»

Nå er det svart hav i nord. Tilbakegang og krise. Det er et felles ansvar. Det krever nytenkning og nye tiltak. Innsats og nyskapning må belønnes slik ar landsdelen kommer i balanse. Det haster. Forslag om en tiltakssone kommer om
150 kort tid.

Noe av det farligste i vårt samfunn er at mange ikke føler trygghet i det daglige. De ser hverdagskriminaliteten øke rundt seg. De føler seg fremmede i et samfunn hvor det virker som om lovbryterne går fri. De opplever innbrudd og
155 tyverier og hører om alle andres. De leser om overfall på eldre.

De er livredde for narkomane som ikke har kontroll over seg selv og som må stjele kontinuerlig for å tjene til sin neste sprøyte.

160 Dette tar jeg meget alvorlig. Slike forhold angriper menneskers tillit til det gode samfunn. Den tilliten omfatter begreper som rettferdighet, konsekvens og plikt. Summen av alt dette heter orden. Ikke bare slik vi forstår det i uttrykket «lov og orden», men i en videre mening: at det er orden på tingene, orden i tilværelsen.

165 Ikke minst må kampen mot narkotikaondet bli en hovedoppgave, hjemme og ute.

Vi går i dag inn i det siste tiår i dette århundret, ja i dette årtusen. Vi står i en veldig brytningstid, full av usikkerhet, men fremfor alt full av håp. Vi opplever
170 frihetens fremmarsj. Vi ser konturene av en varig fred.

Jeg ser på 1990-årene som et mulighetenes tiår, ute og hjemme. En av de store oppgavene her hjemme vil bli De olympiske vinterleker i 1994. Først var vi meget begeistret for dem. Nå er mange mest bekymret. Men heller ikke disse
175 problemene er større enn at vi kan mestre dem, med en kombinasjon av dristighet og disiplin, fantasi og nøkternhet. OL er stadig en stimulerende oppgave - ikke bare en anledning til å vise Norges ansikt utad, men også til å vise for oss selv at vi kan.

180 Jeg vil på vegne av oss alle få uttrykke vår varme og hengivenhet overfor Hans Majestet Kong Olav og takke for hans store innsats for landet. Vi ønsker ham og hans familie, og hverandre, et godt nytt år.

185

Kilde

190 Syse, Else, Christian & Henrik (red.): Ta ikke den ironiske tonen - Tanker og taler av Jan P. Syse. Oslo 2003, s.121-125.

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/inn-i-et-nytt-tiar>

195

200

205

210

215

220